

**RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA INKLYUZIV
TA'LIMNI JORIY ETISHNING IJTIMOY-PSIXOLOGIK
MASALALARI VA UNING MA'NAVIY-AXLOQIY TARBIYAGA
TA'SIRI**

*Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti
Pedagogika va psixologiyasi katta o'qituvchisi
Donayeva Nozimaxon Norbo'tayevna
ndonayeva@dtpi.uz*

Annotatsiya: Mazkur maqolada raqamli transformatsiya sharoitida ta'lim tizimiga inklyuzivlik tamoyillarining tatbiq etilishi, inklyuziv ta'limning ijtimoiy-psixologik jihatlarini, shuningdek uning talabalarning ma'naviy-axloqiy tarbiyasiga ta'siri ilmiy tahlil qilingan. Raqamli pedagogika imkoniyatlari barcha toifadagi talabalarga ta'lim olish imkonini berayotgan bo'lsa-da, bu jarayonda psixologik moslashuv, ijtimoiy integratsiya, raqamli tenglik va ta'lim motivatsiyasi kabi omillar muhim ahamiyat kasb etishi yoritilgan. Tadqiqotda inklyuziv ta'limning samaradorligini oshirishda ma'naviy tarbiyaning o'rni ham asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: raqamli ta'lim, inklyuziv ta'lim, ijtimoiy-psixologik moslashuv, ma'naviy-axloqiy tarbiya, raqamli transformatsiya.

Аннотация: В данной статье проводится научный анализ социально-психологических аспектов внедрения инклюзивного образования в условиях цифровой трансформации и его влияния на духовно-нравственное воспитание студентов. Несмотря на то, что цифровая педагогика расширяет доступ к образованию, в процессе обучения сохраняются проблемы психологической адаптации, социальной интеграции и мотивации. В исследовании подчеркивается

необходимость интеграции принципов инклюзивности и духовно-нравственного воспитания в цифровой образовательной среде.

Ключевые слова: *цифровое образование, инклюзивное обучение, социально-психологическая адаптация, духовно-нравственное воспитание, цифровая трансформация.*

Abstract: *This article examines the socio-psychological aspects of implementing inclusive education in the context of digital transformation and analyzes its impact on the moral and ethical upbringing of students. Although digital pedagogy expands access to education for various groups of learners, psychological adaptation, digital equality, social inclusion and maintaining students' motivation remain significant challenges. The study highlights the need to integrate inclusive educational principles with moral education in the digital learning environment.*

Keywords: *digital education, inclusive learning, socio-psychological adaptation, moral upbringing, digital transformation.*

Kirish. Globallashuv va axborot jamiyati rivojlanishi ta'lim tizimida tub o'zgarishlarni yuzaga keltirdi. Raqamli texnologiyalar asosida ta'limni tashkil etish jarayonlari kengayib, yangi pedagogik paradigma – raqamli ta'lim konsepsiyasini shakllantirdi. Shu bilan birga, ta'limda inklyuzivlik tamoyillari global miqyosda ham, O'zbekiston ta'lim siyosatida ham ustuvor yo'nalishlardan biriga aylandi. Inklyuziv ta'lim barcha shaxslarning ta'lim olish imkoniyatini kafolatlaydigan, tenglik va adolat tamoyillariga asoslangan ta'lim tizimi sifatida e'tirof etiladi.

O'zbekiston Respublikasining “Ta'lim to'g'risida”gi Qonuni va “Nogironligi bo'lgan shaxslar huquqlari to'g'risidagi” qonunida har bir shaxsning ta'lim olish huquqi ta'kidlangan bo'lib, unda inklyuziv ta'limni amalga oshirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishi sifatida belgilangan. Raqamli transformatsiya sharoitida inklyuziv ta'limni tashkil etish bir vaqtning

o'zida katta imkoniyatlarni ham, murakkab ijtimoiy-psixologik muammolarni ham yuzaga keltirmoqda. Elektron ta'lim platformalari (Moodle, Google Classroom, Ziyonet, Coursera va boshqalar) ta'lim oluvchilarga qulaylik yaratsa-da, bu jarayonda psixologik moslashuv, ta'lim motivatsiyasi, raqamli tenglik va ijtimoiy integratsiya kabi masalalar dolzarb hisoblanadi. Masofaviy ta'lim sharoitida talabalar o'rtasidagi muloqotning kamayishi, yolg'izlik hissi, o'zlashtirishdagi qiyinchiliklar, shuningdek ma'naviy-axloqiy tarbiyaga e'tiborning susayishi kabi salbiy holatlar ham uchramoqda. Shu bois raqamli ta'lim tizimida ma'naviy tarbiya elementlarini kuchaytirish zarur.

ASOSIY QISM. Raqamli transformatsiya ta'lim tizimiga yangi yondashuvlarni olib kirdi. An'anaviy o'qitish modeli asta-sekin **raqamli ta'lim** bilan almashtirilmoqda. Bu esa ta'lim imkoniyatlarini kengaytirgan bo'lsa-da, ayniqsa **inklyuziv ta'lim** uchun yangi talablarni yuzaga keltirdi. Inklyuziv ta'lim – bu imkoniyati cheklangan shaxslar, ijtimoiy himoyaga muhtoj guruhlar, ta'lim olishda qiyinchiliklarga ega bo'lgan talabalarning ham umumiy ta'lim tizimida o'qishini ta'minlovchi yondashuvdir. Raqamli ta'lim inklyuziv ta'limni rivojlantirishga katta imkoniyat beradi. Chunki masofaviy ta'lim platformalari orqali ta'lim oluvchilar:

- geografik masofadan qat'i nazar o'qish imkoniga ega bo'ladilar;
- individual o'quv trayektoriyalarini shakllantira oladilar;
- o'z qobiliyatlariga mos sharoitlarda ta'lim olishlari mumkin.

Inklyuziv ta'limda **psixologik moslashuv** juda muhim masala hisoblanadi. Nogironligi bo'lgan yoki ijtimoiy moslashuvda qiynaladigan talabalar raqamli ta'lim jarayonida o'zlarini chetlashtirilgandek his qilishlari mumkin. Bu esa ularda psixologik tushkunlikka, darslarga qiziqishning pasayishiga olib keladi. Yana bir muammo — raqamli ta'limning **ma'naviy-axloqiy tarbiyaga ta'siri**. Virtual muhitda ta'lim olayotgan talabalar o'rtasida axloqiy qadriyatlarning susayishi, milliy o'zlik hissining pasayishi, begona g'oyalarga berilish xavfi kuzatilmoqda. Shu sababli raqamli inklyuziv ta'lim

faqat bilim berish bilan cheklanmasligi, balki ma'naviy tarbiya bilan birlashtirilishi shart. Inklyuziv ta'lim jarayonida raqamli texnologiyalar bilan birga **ijtimoiy qo'llab-quvvatlash** ham muhim ahamiyatga ega. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, inklyuziv guruhda ta'lim olayotgan talabalar ko'proq **insoniy e'tibor** va **ruhiy tasalliga** muhtoj bo'ladi. Ular o'qituvchining ijobiy munosabatini sezmasa, ta'limdan butunlay begonalashib qoladi. Shu sababli pedagoglar raqamli ta'lim tizimida ham shaxsga yo'naltirilgan, mehr va hurmatga asoslangan yondashuvni qo'llashlari lozim.

Raqamli ta'lim asosan intellektual rivojlanishga qaratilgandek tuyuladi, ammo bunda insonning **ma'naviy-axloqiy rivoji** ham e'tibordan chetda qolmasligi kerak. Prezidentimiz ta'kidlaganidek, ta'limning bosh maqsadi – **insonni barkamol qilib tarbiyalash.** Shunday ekan, ta'lim bilim berish bilan cheklanmasdan **tarbiya berishi ham shart.**

Raqamli inklyuziv ta'limda **ma'naviy tarbiya** quyidagi yo'llar bilan amalga oshirilishi mumkin:

- ta'lim platformalarida ma'naviy mazmundagi videolar, ma'ruzalar berish;
- onlayn ma'naviyat darslarini yo'lga qo'yish;
- milliy qadriyatlar asosida tarbiyaviy loyihalar tashkil etish;
- onlayn kitobxonlik klublari yaratish;
- webinar va uchrashuvlar orqali ustoz-shogirdlik an'anasini tiklash.

Raqamli transformatsiya sharoitida inklyuziv ta'limni samarali tashkil etish uchun quyidagi **ilmiy-pedagogik yechimlar** muhim hisoblanadi:

Birinchidan, ta'lim jarayonida **raqamli tenglikni ta'minlash** zarur. Barcha talabalar, ayniqsa imkoniyati cheklanganlar, kompyuter va internetdan foydalanish imkoniga ega bo'lishi lozim. Bu davlat siyosati darajasida qo'llab-quvvatlanishi zarur.

Ikkinchidan, inklyuziv ta'lim muassasalarida **psixologik xizmatlarni kuchaytirish** talab etiladi. Raqamli darslarga moslashishda qiynalayotgan talabalar bilan psixologik ishlash, ularga motivatsion yordam berish muhimdir.

Uchinchidan, o'qituvchilar uchun **raqamli pedagogika va inklyuziv metodika bo'yicha maxsus kurslar** tashkil etilishi kerak. Chunki raqamli platformalar imkoniyatini to'liq ishga solish uchun o'qituvchilar yangi yondashuvlarni puxta bilishi zarur.

Yuqoridagi ilmiy tahlillar shuni ko'rsatadiki, raqamli transformatsiya sharoitida inklyuziv ta'limni joriy etish ta'lim tizimini demokratlashtirishning muhim omillaridan biridir. Raqamli ta'lim imkoniyatlari keng bo'lsa-da, inklyuziv ta'limning samaradorligi ko'proq ijtimoiy-psixologik va ma'naviy-pedagogik omillar bilan bog'liq. Tadqiqotlar shuni tasdiqlaydiki, texnologiyalar mavjud bo'lishi inklyuziv ta'limni kafolatlamaydi. Asosiy e'tibor insoniy omilga – ta'lim oluvchining ruhiy holati, ta'limga bo'lgan munosabati, jamoadagi o'рни va ma'naviy-axloqiy qarashlariga qaratilishi lozim.

Inklyuziv ta'limni samarali joriy etish uchun quyidagi xulosalarga kelindi:

1. **Raqamli ta'lim shaxsga yo'naltirilgan bo'lishi zarur.** Har bir talabaning individual ehtiyoji, qobiliyati va ruhiy xususiyatlari hisobga olinishi kerak.

2. **Ijtimoiy-psixologik moslashuvga yordam berish shart.** Inklyuziv guruhdagi talabalar uchun psixologik qo'llab-quvvatlash tizimi bo'lishi zarur.

3. **Pedagoglarning raqamli va inklyuziv kompetensiyasini oshirish zarur.** O'qituvchi raqamli vositalardan foydalanish bilan birga tarbiyaviy yondashuvni ham amalga oshirishi lozim.

4. **Ma'naviy tarbiya raqamli ta'limdan ajralmas bo'lishi kerak.** Raqamli ta'lim insonni ma'naviy yetuk qilib tarbiyalash vazifasini ham bajarishi lozim.

Xulosa qilib aytganda, raqamli transformatsiya sharoitida inklyuziv ta'limni rivojlantirish nafaqat ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, balki jamiyat taraqqiyoti uchun muhim bo'lgan ijtimoiy adolat, inson huquqlarini ta'minlash va milliy ma'naviyatni yuksaltirishga xizmat qiladi. Raqamli ta'lim texnologiyalari imkoniyatidan foydalanilgan holda inklyuziv ta'limni ma'naviy tarbiya bilan uyg'unlashtirish barkamol va raqobatbardosh shaxsni shakllantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ainscow, M. (2020). *Promoting inclusion and equity in education: Lessons from international experiences*. International Journal of Inclusive Education, 24(7), 447–462.
2. Booth, T., & Ainscow, M. (2011). *The Index for Inclusion: Developing learning and participation in schools*. Bristol: Centre for Studies on Inclusive Education.
3. Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. Harvard University Press.
4. Fullan, M. (2021). *The new meaning of educational change*. Routledge.
5. Prensky, M. (2010). *Teaching digital natives: Partnering for real learning*. Corwin Press.
6. Selwyn, N. (2017). *Education and technology: Key issues and debates*. Bloomsbury.
7. Siemens, G. (2005). *Connectivism: A learning theory for the digital age*. International Journal of Instructional Technology and Distance Learning, 2(1), 3–10

8. UNESCO. (2015). *Education 2030: Incheon Declaration and Framework for Action – Towards inclusive and equitable quality education*. Paris: UNESCO.
9. UNICEF. (2012). *The right of children with disabilities to education*. Geneva: UNICEF Regional Office.